ULUSLARARASI SOSYAL ARAŞTIRMALAR DERGİSİ
THE JOURNAL OF INTERNATIONAL SOCIAL RESEARCH

Cilt: 13 Sayı: 70 Nisan 2020 & Volume: 13 Issue: 70 April 2020
www.sosyalarastirmalar.com Issn: 1307-9581
Doi Number: http://dx.doi.org/10.17719/jisr.2020.4165

TASAVVUFÎ EĞİTİMDE KULLANILAN ÖZELEĞİTİM YÖNTEMLERİ

SPECIAL EDUCATION METHODS USED IN SUFI EDUCATION

Kasım KOCAMAN•

Öz

Tasavvufî eğitimde, kişiler tasavvufa özgü eğitim yöntemleriyle yetiştirilmektedir. Bunların başında anlatım yöntemine benzemekle birlikte dini-ahlaki ve tasavvufî bilgi ve tecrübelerin nispeten özel bir şekilde aktarıldığı sohbet yöntemi gelmektedir. Tasavvufî eğitimde, hizmet yöntemiyle kişinin, başkalarına hizmet ettirilerek kibir duygusundan kurtulması ve bazı davranış kurallarını yaparak yaşayarak öğrenmesi hedeflenir. Düzenli ve kurallı hale getirilen zikir uygulamalarıyla kişinin Allah'ı tefekkür etmesi konusunda zihni ve kalbi bir yoğunluğu yaşaması sağlanır. Musiki yöntemiyle, güftelerde yer alan dini ve tasavvufi bilgiler dolaylı olarak öğretilir, oluşan ruhi dinginlikle kalp ilahi hakikatleri alıcı hale gelir.

Tasavvufi eğitimde, nefs, insanın olumsuz duygu, düşünce ve davranışlarının merkezi olarak görülmektedir. Bunun için yeme, uyku ve konuşma gibi konularda kişiyi disiplin altına almaya yönelik eğitimler bedeni ihtiyaçları kısıtlama (riyazet) yöntemiyle gerçekleştirilmeye çalışılır. Sosyal izolasyon (uzlet) yöntemi, toplumun olumsuzluklarından kişiyi uzaklaştırmak ve soyutlamak için kullanılır. Böylece dini-ahlaki kişilik kazandırılmak amaçlanır. Yalnız kalma (çile) yöntemi, tasavvufî bir rehberin kontrolünde kırk günlük muayyen biz zaman diliminde, hücre denilen belirli bir mekânda birtakım fizyolojik ve psikolojik süreçlerin gerçekleşmesiyle uygulanır. Yalnız kalma yönteminin belirli bir zamana ve mekâna bağlı kalmadan uygulanan tekniği de bulunmaktadır. Günümüzde genel öğretimde kullanılan gezi gözlem yöntemini anımsatan yolculuk (seyahat/sefer) yöntemi, uygulanış biçimi ve amaçları itibariye çok farklı süreçleri kendi içinde barından bir eğitim anlayışını yansıtmaktadır. Bu çalışmamızda kaynak tarama yöntemiyle geçmişten günümüze tasavvufî eğitime özgü ve özel eğitim yöntemleri tespit edilmeye ve mahiyetleri ortaya konulmaya çalışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Tasavvuf, Tasavvufi Eğitim, Yaygın Din Eğitim, Yöntem, Teknik.

Abstract

In Sufistic education, people are brought up with education methods specific to Sufism. The most important of these is the method of conversation, which is similar to the method of narration, whereby religious-moral and mystical knowledge and experiences are transferred in a relatively special way. In Sufi education, it is aimed to get rid of the sense of arrogance by serving others, and to learn by living by doing some rules of behavior. n Sufi education, it is aimed to get rid of the feeling of arrogance by serving others with the service method and learn some rules of behavior by doing and living. With the practice of dhikr, which is made regular and regular, it is ensured that the person experiences a mind and heart intensity in contemplating God. With the music method, religious and mystical knowledge in the words are taught indirectly, the spiritual serenity that is formed makes the heart's divine truths receptive.

In Sufistic education, the ego is seen as the center of the negative emotions, thoughts and behaviors of the person. For this, trainings to discipline the person in matters such as eating, sleep and speech are tried to be carried out with the method of restricting (self-denial) the body needs (fervor). Social isolation (uzlet) method is used to remove and isolate the negativity of the society from the person. Thus, it is aimed to gain religious-moral personality. The method of being alone (ordeal) is applied under the control of a mystical guide, with the realization of some physiological and psychological processes in a certain place called the cell within the forty-day period. There is also the technique of being alone, regardless of the time and place. The journey (travel / voyage) method, which is reminiscent of the travel observation method used in general education today, reflects a very different processes in terms of its application and purposes, and an understanding of education from within. In this study, it has been tried to determine the nature and special education methods specific to Sufistic education from past to present with the source scanning method.

Keywords: Sufism, Sufi Education, Non-Formal Religious Education, Method, Technique.

• Dr. Öğr. Üyesi, Kütahya Dumlupınar Üniversitesi, İslami İlimler Fakültesi.

Giriş

İslam medeniyetinde ve düşüncesinde Kur'an ve Hadis'in ışığında insanı, kâinatı ve hakikati anlama çabasının sonucu olarak ortaya çıkan anlayış ve ekollerden biri de tasavvuftur. Tasavvuf düşüncesi, aynı zamanda tarikat ve tekke vasıtasıyla müesseseleşerek Müslüman toplumlar üzerinde oldukça etkili olmuştur (Uludağ, 1994, 127). İslam dinin özgün bir yorumu olan tasavvufî anlayışın, dini ve ahlaki değerlerin yerleşmesinde ve oluşmasında payı inkâr edilemez bir gerçektir (Ülkene, 2006, 7-8).

Tasavvufi anlayışı benimseyen insanlar, farz ve nafileleriyle çok fazla ibadette bulunmaya, dinî iç hissiyata uluşmak için büyük gayret göstermeye ve kendi meşrepleriyle uyumlu kişilerle sohbet etmeye özel çaba göstermişlerdir (Kara, 2008, 107-108). Bu insanlar, tasavvufi tecrübenin sonucu olarak oluşan dinî düşünüş ve yaşayışları doğrultusunda eğitim faaliyetleri içerisinde olagelmişlerdir. Bu eğitim faaliyetlerine, tekke eğitimi, tarikat eğitimi, manevi eğitim gibi bir takım isimler verilmişse de genel olarak tasavvuf eğitimi veya tasavvufî eğitim denilmiştir (Kara, 2008, 109-112).

Din eğitimi ve İslam eğitim tarihinde, yaygın din eğitimi türü olarak aynı zamanda insanların dinî-ahlakî gelişimlerine önemli katkısı olduğu zikredilen tasavvufi eğitim (Zengin, 2015, 35; Doğan, 2015, 238), dinî açıdan zorunlu olmayıp gönüllük esasına dayanır, hayat boyu sürer, katılım için her hangi bir yaş sınırı yoktur, genellikle belirli mekânlarda gerçekleşir, mutlaka bir mürşit (öğretmen) tarafından verilir ve müridin (öğrencinin) mürşide mutlak itaati söz konusudur (Kara, 2008, 107-108).

Tasavvufî eğitimin amacı nefisle mücadele ederek, insanın beşeri arzularının bilinç üzerindeki olumsuz etkilerini kontrol etmek ve kişiyi olumlu tutum ve davranışlara yönlendirmektir. Bütün bunlarla hedeflenen kalbi veya gönlü aydınlatmak, ruhu saflaştırmak ve nihai olarak marifetullaha (Allah'ın bilgisine) ulaşmaktır. Tasavvufi eğitim sürecinde, nefisle mücadele etmek, ruhu arındırmak ve böylece manevi eğitimi gerçekleştirmek için birçok farklı yöntem ve teknik kullanılmış/maktadır.

Eğitimde yöntem, bireyleri "hedeflere nasıl ulaştıralım" veya onları "nasıl eğitelim" sorusuna cevap bulmak için izlenen yolları, yine kişilere bilgi, beceri ve tutum kazandırmak için izlenen düzenlemeleri ve planlı bir şekilde gerçekleştirilen etkinlikleri ve işlemleri ifade etmektedir (Güven, 2013, 11-14; Erciyes, 2013, 260). Eğitimde teknik ise hedef davranış veya kazanımlara ulaşabilmek için yöntemlerin uygulanış biçimlerini ifade etmektedir. Ancak her iki kavram birbirinin yerine de kullanılabilmektedir (Cengizhan, 2005, 2054). Günümüzün modern eğitim süreçlerinde, belirlenen hedeflere ve amaçlara ulaşmak için pek çok yöntemin ve tekniğin kullanıldığı bilinmektedir (Demirel, 2012, 74).

Tasavvufi eğitim sürecinde kullanılan yöntem ve tekniklerinin, günümüz modern öğretim yöntemlerine yüzde yüz veya büyük oranda benzediği söylenemez. Zira modern eğitim ile tasavvufi eğitim arasında birçok noktada farklılık söz konusudur (Gözütok, 2001, 91). Belli amaçlar ve hedefler doğrultusunda bireyleri eğitme bakımından tasavvufî eğitim, modern eğitime ve özelde örgün din eğitimine benzetilebilir. Nitekim bazı çalışmalarda örgün din eğitimi ile tasavvufî eğitimin kullandığı yöntemlerin büyük oranda aynı olduğu belirtilmektedir (Göktaş, 2011). Ancak tasavvufi eğitimde kullanılan yöntemlerin kahir ekseriyeti kendisine özgüdür. Bir başka ifadeyle tasavvufî tecrübede insan, tasavvufa has özel eğitim-öğretim yöntemleriyle eğitilmektedir.

Tasavvufi Eğitimde Kullanılan Yöntemler

1- Sohbet Yöntemi

Sohbet, arkadaşlık kurup dost olma, fizikî ve ruhî olarak uzun müddet birlikte olma durumu, dini-ahlaki veya din dışı hususların dile getirildiği toplantı gibi manaları ifade etmektedir. Yaygın bir şekilde sohbet, "şeyhin ya da âlimin sözlerini dinlemek üzere edilen dinî-tasavvufî toplantı" manasında kullanılmaktadır (Uludağ, 2009, 350). Tasavvuf terminolojisinde mürşidin/şeyhin, müridi ile buluşup görüşmesi ve sahip olduğu bilgi ve tecrübeleri sözlü ve sözsüz bir şekilde iletmesi olarak tarif edilmektedir (Cebecioğlu, 2004, 647). Aynı zamanda Tasavvufta iki tür sohbet çeşidi bulunmaktadır. Bunlardan biri herhangi bir tasavvuf şeyhinin halkın geneline açık bir şekilde yaptığı ve sohbet-i teberrük denilen sohbettir. Diğeri ise bir mürşidin kendi şeyhi ile yaptığı, zamanı ve şartları olan sohbet-i irade denilen sohbettir (Gözütok, 1992, 64). Bu tür sadece Tasavvufi eğitimde kullanılan sohbet yöntemiyle, dini-ahlaki ve tasavvufi bilgilerin anlatılmasının yanı sıra ilahi aşkın ve kulluk bilincinin müridin gönlüne nakşedilmesi hedeflenmektedir (Yılmaz, 2000, 189).

Tasavvufi eğitimde, bütün tarikatlarda sohbete önem verilmekte ve gerekliliğinin üzerinde durulmaktadır. Müridin bağlandığı şeyhinin sözünün ve halinin zihnine ve kalbine etki etmesi için sohbet çok önemli bir metot olarak kabul edilmektedir. Onlara göre sohbet, Salihlerle yani örnek şahsiyetlerle

beraberliği sağladığından kalplerin şifa bulmasını sağlar. Sohbet, örnek şahısların haliyle edeplenmeye vesile olur. Sohbetle insan, davranışlarını değiştirerek yeni alışkanlıklar edinir, elde edeceği bilgiler sayesinde çok bilgili biri haline gelebilir. Sohbet vasıtasıyla şeyhin huzurunda diz çöküp ve ona nazar ederek onun nurani basiretiyle kişi, özünü tanır ve istikametini bulur. Şeyhin manevi hali, sohbet vasıtasıyla müridine intikal eder (Türer, 2005, 288-289).

Tasavvufi eğitimde sohbet yönteminin kendi özgü ilke ve kuralları bulunmaktadır. Mürşid, sohbetinde şefkat, merhamet ve samimi bir tavır ve üslubu benimsemelidir (Akot, 2014, 32-33). Gazzali'ye göre sohbetten maksat, insanların gönüllerini yumuşatmak ve kalplerini harekete geçirmek ve onları teşvik etmek olduğundan sohbeti yapan kişi anlaşılması güç, kelimeler kullanmaktan kaçınmalı, yumuşak ve tatlı bir dil kullanmalı, şüphe ve tereddüde sevk eden tutum ve tavırlardan uzak durmalıdır (Gazzali, 1968, 152).

Sohbete iştirak edenler de saygı ve muhabbet duyguları bulunmalıdır. Böylelikle sohbetle hedeflenen manevi terbiye gerçekleşir (Topbaş, 2013, 17-18). Gerçekleşmesi için sabit bir mekâna ihtiyaç duyulmayan, cami/mescitler, tekkeler, dergâhlar, zaviyeler, evler ile çarşı ve pazar gibi ortamlarda yapılan "sohbetler karşılıklı konuşma ve soru-cevap şeklinde değil, sohbet şeyhini can kulağıyla dinlemekle gerçekleşir. Sohbete katılanların ihtilaf, itiraz ve tartışmadan kaçınmaları esastır" (Akot, 2014, 34-35). Sohbette katılan talibin yani tasavvuf müntesibinin, anlatılanları hayra yorması ve iman edercesine dinlemesi istenir. Tasavvufta sükût (sessizlik), çok önemli bir değer kabul edildiğinden çok nadir olarak sorulu cevaplı sohbetler yapılmaktadır. Bu istisnai bir durumdur (Gözütok, 1992, 64-65). Sohbet yönteminde, tek yönlü ve mutlak itaate dayalı bir iletişimin olduğu görülmektedir.

Tasavvufi tarikatların tümünde, tasavvufi eğitimi talep eden kişilere (müritlere) dini-ahlaki ve tasavvufi konularda zihni, kalbi ve amelî yönlerden bilgilendirme ve rehberliğin yapıldığı metotların başında sohbet yöntemi gelmektedir. Bu yöntem, günümüz eğitim anlayışında klasik veya geleneksel olarak nitelenen anlatım yöntemine benzemekle birlikte, kaynak kişiye mutlakitaatin olması gibi kendine özgü yönleri olmasıyla farklılık arz etmektedir.

2- Hizmet Yöntemi

Tasavvufi eğitimde, her hangi bir kişinin, müntesibi olmak istediği şeyhin rehberliğinde tarikatta, manevi eğitime başlamadan önce genellikle bir yıl halka, bir yıl Hakk'a, bir yıl da kendi kalbini müşahede için olmak üzere toplam üç yıl hizmette bulunması gerekir. Hizmet, müridin kibrini kırıp nefis terbiyesini sağlayarak, onun kalbini manevi eğitime hazır hale getirmesine yardımcı olur (Schimmel, 2012, 118-119).

Müridin aynı zamanda şeyhe hizmet etmesi de söz konusudur. Bu tür hizmet, mürit için çok büyük bir onur olarak telakki edilmiştir (Schimmel, 2012, 120). Tasavvufi biyografilerde, sık sık bir şahıs tanıtılırken sık sık, "falana şu kadar hizmet etti", ibaresinin çok sık geçtiği görülmektedir. Bununla asıl kastedilen, bir kişinin yanında bulunduğu mürşidinin şahsi ihtiyaçlarını temin ettiği anlamının ötesinde onun manevi terbiyesi altında eğitim-öğretim görmesi, adab-ı muaşereti öğrenmesi anlamına gelir. Hizmet yöntemiyle kişi, rehber konumundaki mürşidinin hal ve hareketlerini, tutum ve davranışlarını daha yakından görür (Demirci, 2007, 108-109). Böylece yüz yüze, yaparak ve yaşayarak öğrenmelerin gerçekleştiği bir eğitim atmosferi oluşturulur. Bundan dolayı hizmetin, tasavvufî eğitimde istenilen hedeflere ulaşmayı sağlayan en etkili yöntemlerden biri olduğu söylenebilir.

Tasavvuf tarikatlarının önde gelenlerinden olan Mevlevilikte hizmet yöntemi oldukça sistematik ve disiplinli bir şekilde uygulanmaktadır. Mevleviliğe intisap eden bir derviş –ki 'kapı eşiği' manasına gelir- kibri kırmak, tevazu ve alçak gönüllülük erdemlerini içselleştirmek amacıyla şeyhine ikrar vererek (söz vererek) hizmete başlar. Sırasıyla ayakçı olur, ortalığı süpürür, odun getirir; pazarcı olur, çarşıya gidip alış veriş yapar; somatçı olur, sofrayı kurup kaldırır; içeri meydancısı olur, dergâha gelenlere kahve yapar; içeri kandilcisi olur, kandilleri temizler ve yakar; tahmisçi olur, mutfağın kahvesini dövüp hazırlar; yatakçı olur, yatakları hazırlayıp kaldırır; dışarı kandilcisi olur, dergâhtakileri uyandırmak için kandilleri yakar; süpürgeci olur, bahçeyi ve etrafı temiz tutar; çerağcı olur, matbahın (mutfağın) şamdanlarının bakımını yapar; dolapçı olur, matbahın kap kaçaklarının temizlenmesi ve kalaylanması ile ilgilenir; bulaşıkçı olur, bulaşıkları yıkar ve yıkatır; şerbetçi olur, gerektiğinde şerbet hazırlar; âbrizci olur, tuvalet ve şadırvanları temizler; çamaşırcı olur, elbiseleri yıkar ve yıkatır; dışarı meydancısı olur, hücrede bulunanlara aşçı dedenin talimatlarını bildiri; halife dede olur, matbaha yeni girenlere rehberlik eder, yol gösterir; kazancı dede olur, dergâhtaki canların tertip düzenine bakarak onlara nasihat eder kılavuzlukta bulunur. Tasavvufi eğitim anlayışını benimseyen kişi, bütün bu on sekiz hizmeti yerine getirerek, tarikat eğitimi tamamlamış olur. Böylece derviş, başkalarına sabır etmeyi ve rıza göstermeyi öğrenir. Nefsinin zaaflarından ve benlik duygusunun olumsuzluklarından arınmaya çalışır (Küçük, 2010, 29-30).

Hizmet süresince derviş, hizmet yönteminin gereği olarak adap ve erkân denilen uyulması gereken bütün kurallara uymak zorundadır. Bu kuralların dışına çıkamaz ve bunları bozmaz. Sofrada kaşığın nasıl tutulacağından, suyun nasıl içileceğine; selamlaşmadan oturup kalkmaya kadar günlük hayatta uyulması gereken tüm davranışlar öğrenilir. Böyle bir tasavvufi eğitim metoduyla topluma sunulmak istenen insan tipinin, eğitim ve öğretimi gerçekleştirilmiş olunur (Küçük, 2010, 30).

Günümüz işbaşı veya mesleki eğitimlerde kullanılan yöntem veya tekniklere benzese de tasavvufu eğitimdeki hizmet yöntemiyle başkalarının ihtiyaçlarını gidererek kişinin nefsine ağır gelen veya gururuna yedirememeyeceği bir takım işleri yaparak nefsin kibir ve gururu kırılması amaçlanmaktadır. Böylece kişi ilahi hakikatleri almaya müsait bir gönül ve ruh safiyetine erişmiş olur.

3- Zikir Yöntemi

Zikir, sözlükte "anma, hatırlama veya düşünme"; dinî manada "Allah'ı anmak ve unutmamak suretiyle gafletten ve nisyandan kurtuluş" anlamlarına gelmektedir (el-İsfahanî, 2020). Kur'an'da Allah'ın sık sık ve çokça zikredilmesi emredilir ve O'nu zikretmenin çok önemli olduğu vurgulanır (Bakara, 2/152). Hadislerde de zikrin önemine ve zikir ehli insanların faziletine değinilmiştir (Tirmizî, 1998, 389-390). Ancak Tasavvufi anlayışta Allah'ı zikretme, özel bir anlam kazanmış, sistematik ve düzenli hale getirilerek, Tasavvufa özgü bir eğitim yöntemi geliştirilmiştir. (Nicholson, 2012, 182). Zira her tarikat kendi zikir usulünün adap ve erkânını belirleyerek, müntesiplerinden bunlara uymalarını istemektedir (Kara, 2013, 158).

Allah'ı zikretmek her yerde ve her zaman yapmak mümkünse de tasavvufi eğitimde mürşit, müridine manevi seviyesine uygun bir zikir biçimi telkin eder. Zikir uygulamasının, mürşidin, gözetim ve denetimde sürdürülmesi durumunda daha etkili olabileceği kanaati hâkimdir (Schimmel, 2012, 184-185).

Sufi dervişler, manevi eğitim için pek çok zikir uygulamasında bulunmaktadır (Öngören, 2010, 123). Zikrin çok çeşitli şekillerde icra edildiği görülmektedir. Zikir yöntemini, tasavvuf tarikatları kendilerine özgü kuralları olan tekniklerle gerçekleştirmektedirler (Azamat, 2001; Tanrıkorur, 2004; Tosun, 2006). Belirli kurallara uyularak yapılan zikir kimileri, cehri (açık) denilen sesli ve hareketli; kimileri de hafî (gizli) denilen kalbi, sessiz ve hareketsiz bir şekilde uygulamaktadır. Cehri zikri benimseyenlerin içerisinde zikirlerini ayakta yapanlar olduğu gibi oturarak yapanlarda bulunmaktadır. Bunun yanında cehri zikrin genellikle musiki eşliğinde sema ve devran biçimde icra edildiğini de belirtmek gerekir (Küçük, 2015, 344-347; Kara, 2013, 215-216; Öngören, 2011, 98). Zikir, ferdî olarak yapıldığı gibi toplu olarak da yapılabilir (Kara, 2015, 344). Dinî musiki ve tekke musikisi eşliğinde yapılan zikir uygulamaları da bulunmaktadır (Uygun, 2013, 412-413).

Zikir yönteminde, evrâd ve ezkar denilen belirli zikir formalarıyla veya "sübahanallah", "Lailaheillah" gibi bir takım dinî terkiplerin tekrarı ile ruh güçlendirilerek, kötülüklerin kaynağı olan nefis etkisiz hale getirilmeye çalışılır. Kişi dil, kalp ve ruhuyla Allah'ın ism-i zâtını (Allah) veya diğer başka isimlerini zikrettikten sonra nefsini ve bütün bedenini zikre katılımını sağlar (Öngören, 2011, 98).

Zikir uygulamasında, kişi gönlünde Allah'tan başka hiçbir şeye yer vermemelidir. İnsan gerek diliyle gerekse kalbiyle devamlı surette başta Allah lafzı olmak üzere zikir kelime ve deyimlerini söyleye söyleye nihayetinde dili hareketsiz kalacak ve sanki bu kelimeler dilinden dökülüyor sanacaktır. Böylece tasavvuf yolundaki mürid, fenâ denilen cezbe halini yaşar. Bu tür bir zikir uygulamasının sonunda mürid, Allah'ın nurunu kalbinde bazen kısa ve bazen de sürekli tutar hale gelir (Nicholson, 2014, 81-83).

Zikirle kalbin uyanıklığı sağlanır, Allah'ı kalpte hissederek O'nu görüyormuşçasına düşünmeye ve hareket etmeye vesile olur. Zikir, kişinin Allah ile ünsiyetini ve ona olan muhabbeti ziyadeleştirir. Böylece insan masivadan uzaklaşır ve Allah'a ram olur. Zikir insanın kalp gözünün açılmasına yardımcı olur (Öngören, 2013, 410).

Zikir uygulamaları, Allah'ı tefekkür etmeye zemin hazırlar. Allah'ı tefekkür etmek ise zihinsel, duygusal ve davranış olarak insanın iç ve dış dünyası üzerinde olumlu etkiler yaratır.

4- Musiki Yöntemi

Dünya genelindeki dinlerde ve dini geleneklerde musiki, çok önemli bir role sahiptir. Musiki, insanın dini anlamasına ve ifade etmesine, kutsalı ve hakikatî anlamasına ve tecrübe etmeye imkân veriri. Musiki, dini tefekkürün, deruni düşünceye dalmanın ve yoğunlaşmanın bir yolu olarak karşımıza çıkar. Genel olarak musiki, "kutsal ile tecrübe etme, dini bilgileri aktarma, eğitim, terbiye ve hakikati kavratma gibi farklı amaçlarla dinler tarafından kullanılır" (Batuk, 2013, 46-47).

İslam dünyasında, "Kur'ân-ı Kerîm'in prensipleri, Hz. Peygamber ve ashabının uygulamaları yanında tasavvufun ortaya çıkışından sonra bu doğrultuda teşekkül eden dinî hayat zamanla camilerde,

tekkelerde, muhtelif tarikat toplantılarında yapılan ibadetler ve zikir esnasında çeşitli vesilelerle icra edilen ve dinî musiki adını alan bir musikiyi meydana getirmiştir" (Özcan, 1994, 359). Müslümanlar arasında, İslam tarihi boyunca musiki ve sema (raks, devran) sürekli var olmuş, dini motifli uygulamaların, toplantıların, merasimlerin, meclislerin ve cemiyetlerin önemli bir parçası olagelmiştir (Batuk, 2013, 46-47). Örgün ve yaygın din eğitimi faaliyetlerinde, dini musiki formu olarak özellikle ilahilerin dini duygu ve düşüncenin aktarılmasındaki, din eğitiminin veriminin artırılmasındaki önemi üzerinde durulmuştur (Yorulmaz, 2012).

Tasavvuf ehli, dinî musiki türü olarak tasavvuf (tekke) musikisi denilen bir musiki tarzını geliştirmiş ve musikiye çok önem vermiştir. Ne kadar çok önem verildiğini Mevlana'nın "Allah'a götüren birçok yol vardır. Ben müzik ve semayı seçtim" (Ammon, 2005, 6277), ifadelerinden anlamak mümkündür. Ayrıca sufiler ve özelde Mevleviler musiki aletlerinden neye çok önem atfetmişler, onu kutsal ile iletişim kurmanın özel bir vasıtası olarak görmüşlerdir (Batuk, 2013, 63).

Tasavvufi eğitimde, musiki ve bazen ona eşlik eden semâ (raks ve devran), dinî duygu ve düşünceleri ifade etmenin, ruhi-manevi derinleşmenin ve ruhsal hayatı geliştirmenin ve Allah'a yakınlaşmanın çok önemli bir vasıtası veya yöntemi olarak kabul edilir (Uludağ,1992, 223; Batuk, 2013, 61).

Mutasavvıflar, dini duygu ve düşünceleri, tasavvufi iç ve dış tecrübelerin yaymak için tebliğ aracı olarak musikiden istifade ederler (Can, 2003, 465). Tasavvufi anlayışta dini-tasavvufi öğretinin kitleler arasında yayılmasına imkân sağlamak amacıyla gündelik dilden ve tabiattan esinlendikleri imgeleri ve sembolleri kullanarak şiir yazılır. "Mutasavvıf şairler tarafından yazılan, dini ve ilahi fikirleri ihtiva eden bu şiirler" (Tâhirülmevlevî,, 1973, 62) makam ve usulleriyle ilahi olarak bestelenir. Dinî musiki formu olan bu ilahiler tasavvuf meclislerinde ve merasimlerinde icra edilir (Özcan, 2011, 384-385).

İlahilerin güfteleri ve konuları itibariyle pek çok türü bulunmaktadır. Allah'ı sıfatlarıyla anlatan ilahilere tevhid; Allah'a yalvarmayı ve O'ndan bağışlanmayı konu edinen ilahilere münâcât; Hz. Muhammed'i öven ve onun özelliklerinden bahseden ilahilere na't; Hz. Peygamber'i konu alan bir başka ilahi türüne tevşih; Ehl-i beyt'in yaşadığı hüzün verici olaylara değinen ilahilere mersiye; Allah'ın yüceliği ve kudretini işleyen ilahilere durak; tevhidi telkin eden güfteli ilahilere savt; Bektaşi ilahilerine nefes; Arapça güfteli ilahilere şuğul; methiyelerin yer aldığı ilahilere de kaside denilmektedir (Uzun, 2000, 67-68).

Tasavvuf ehli, çeşitli vesilelerle icra edilen musiki uygulamalarından istenilen verimi almak için gayret eder. Bu bağlamda musiki ayinlerinde veya etkinliklerinde uyulması gereken adap veya erkân denilen birtakım ilke ve kurallar belirlemişlerdir. Musikiyle hedeflenen faydadan istifade etmek ve etkili bir eğitim yöntemi olarak kullanabilmek için uygun mekânın ve zamanın tercih edilmesi gerekir. Aynı zamanda musiki icra edenler ile hedef kitle olan dinleyicilerin sahip olması gereken özellikler ve riayet etmeleri gereken kural ve kaideler bulunmaktadır (Demir, 2010).

Tasavvufi eğitimde, musikiyi genel olarak insanı Allah'a yaklaştırıcı, nefsi terbiye edici, insanı ilahi sıralar aşına kılıcı, ruha huzur verici ve dini bilgi ve düşünceleri öğretici özelliklere sahip bir eğitim yöntemi veya tekniği olarak değerlendirmek mümkündür.

5- Bedeni İhtiyaçları Kısıtlama (Riyazet) Yöntemi

Riyâzet kavaramı, eğitmek, ıslah etmek, terbiye etmek, idman etmek gibi anlamlar gelir. İslam eğitim anlayışında insan davranışlarının ilk aşamada yöneten ve iyi ve kötü birbirine zıt dürtülerin bir arada bulunduğu merkeze nefis denilmiştir (Bayraklı, 2002, 263). Tasavvuf geleneğinde ise nefis, tüm dini-ahlaki günahların, küçük büyük hataların ve olumsuz beşerî niteliklerin kaynağıdır. Tasavvufî eğitimini benimseyen kişinin başlıca sorumluluğu nefsin heva ve heveslerini kontrol altına almaktır. Bunu sağlamanın temel yöntemlerinden veya tekniklerinden biri de ilk asırlardan itibaren oruç ve uykusuzluk olarak kabul edilmiştir. Bununla kastedilen ise genellikle az yemek-içmek, az uyumak ve konuşmaktır (Schimmel, 2012, 128-130). Dolayısıyla kişi, insanın temel bedeni ihtiyaçlarını kısıtlayarak ve disipline ederek bedeni, zihni ve ruhî olgunlaşmaya çalışmaktadır.

Tasavvufta, az yiyerek ya da belli müddet aç kalarak, az uyuyarak ve uykuyu belli bir düzene koyarak, olabildiğince az konuşarak, mümkün mertebe yalnız kalarak, devamlı Allah'ı zikir ve düşünce halinde olmak suretiyle nefsin hedeflenen kıvama ulaşılacağına inanılır. Nefis terbiyesi de denilen bir süreçte nefsin kötülüğe sevk edici arzularının ıslah edilmesi, değiştirilmesi ve tamamen ortada kaldırılması söz konusudur. Bunun için insanın bedeni aç, susuz, uykusuz bırakılır, ağır ve zor işlere koşulur ve bunlarla birlikte zihin ve kalp tefekkürle Allah'ın üzerinde yoğunlaştırılır. Bu nefsi istekleri kısıtlama ve disipline etme (riyazet) yöntem ve teknikleri belli bir müddet yalnız kalma (çile), yolculuk (seyahat/sefer), sosyal izolasyon (uzlet) gibi yöntemlerinin uygulanışında da kullanılmaktadır (Uludağ, 1999, 597).

Sufi, Allah'a vasıl olmak ve ilahi hakikate ulaşabilmek amacıyla az yeme-içme, az uyuma v az

konuşma yöntem veya teknikleri (riyazetleri) ile nefsani arzularının bilinç, kalp ve ruhunun üzerindeki olumsuz etkileri izale etmeye çalışır. Bu manada sufi, az yiyerek, az uyuyarak, bazen devamlı oruç tutarak şuurunu meşgul edebilecek fizyolojik perhizlere (riyazetlere) başvurur. Bu bedeni riyazetler, zikir ve tefekkür gibi zihni ve kalbi tekniklerine (riyazetlere) de zemin hazırlamaktadır (Hökelekli, 1992, 324).

Tasavvuf düşüncesinin ve tecrübesinin önde gelenleri açlığı amaç değil, manevi ilerlemenin ve olgunlaşmanın bir usulü(yöntem/teknik) olarak değerlendirmişlerdir (Schimmel, 2012, 133). Uykusuz kalınmak suretiyle ilham alınacağına inanılmaktadır. Yine susma veya sukut ile dilin zihin üzerindeki olumsuz etkilerinin kırılacağı, fikri derinleşmenin ve ruhun güçlenmesi üzerinde durulmaktadır (Demirdaş, 2011, 79-90).

Günümüzde tasavvufi amaçla olmasa dahi farz ve nafile oruçlardan esinlenerek bedenen sağlıklı olmak, vücudu tedavi etmek ve ayrıca psikolojik huzura kavuşmak gayeleriyle bir günlük, üç günlük ve on günlük açlık oruçların tutulduğu ve bu hususta çok ciddi sayıda insanın buna eğilim gösterip, iştirak ettiği görülmektedir (Salih, 2010, 150-158).

Tasavvufi eğitimde, az yeme-içme veya aç kalma, uykuyu düzenleme ve olabildiğince az konuşma yöntem ve teknikleri (riyazetleri) ile her türlü beşeri olumsuzluğun kaynağı olan nefsin kontrolü sağlanarak, kişinin ilahi hakikatlere ulaşmasına vesile olan zihni ve kalbi saflık halinin oluşturulmasına zemin hazırlanır.

6- Sosyal İzolasyon (Uzlet) Yöntemi

Ruhi olgunluk ve arınma yöntemi olan sosyal izolasyona (uzlet), bütün din ve mezheplerde yer verilmiştir. Sosyal izolasyon (uzlet), bireyin kendini sosyal çevreden izole etmesi ve toplumdan uzaklaşmasıdır. Böylece kişi beşeri arzularını sınırlandırarak, ruhi, manevi olgunluğa erişmeyi ve hakikati kavramayı hedeflemektedir. Kişi, uzlet vasıtasıyla sosyal çevrenin insana sağladığı maddi ve manevi imkânlardan uzaklaşarak, derin bir tefekkür ve istiğrak(sezgi) atmosferi oluşturur. Sosyal izolasyonu (uzleti) manevi bir arınma yolu olarak benimseyen anlayışlara göre dünyevi hayat ve insanın bedeni, ruhun zindanı ve mezarı olarak kabul edilir. Ruhun bu durumdan kurtulabilmesi için yeryüzü yaşantısına ve bedeni hazlara olabildiğince mesafe konulması gerekir (Gündüz, 2013, 256; Uludağ, 2013, 258). Tasavvufta bunun da ancak kişinin kendini toplumdan uzaklaştırarak ve sosyal çevreden soyutlayarak oluşabileceği var olan kanaatlerden biridir.

Birçok dinî gelenekte, sosyal izolasyon (uzlet) yönteminin gerçekleştirilmesi için kişinin bazı kural ve ilklere uyması, bunlara göre oluşturulan disiplinli bir programa göre hayatını sürdürmesi gerekir. Biriden diğerine farklılıklar olsa da dini geleneklerde uzlet yönteminde uyulması gereken kuralların belli başlı olanları sessizlik, derin düşünme ve zihni yoğunluk, dua, oruç, az yeme içme ve uyuma, nefis tezkiyesi ve sabır-sebattır. Bir dini topluluğun bulunduğu mekânda yaşamaya dayanan uzlet tekniğinde ise topluluğun ilkelerine uyma, belirli bir disiplin içinde yaşama, mutlak itaati benimseme ve bir mürşide bağlanma gibi yerine getirilmesi zorunlu olan kurallar, bir takım dini ahlaki değerleri kazanmak için tecrübe ettirilir. Bununla kişilerin, bireysel ihtiras ve isteklerinin olabildiğince zayıflatılması, teslimiyet anlayışlarının geliştirilmesi, alçak gönüllü bir kişilik oluşturmaları hedeflenmektedir (Gündüz, 2013, 256-257).

Tasavvufî anlayış ve eğitimde, sosyal izolasyon (uzlet) bir kişinin (sûfînin) dünyevî meşguliyetlerden kendini soyutlayarak ve toplumdan uzaklaşarak, Allah'a samimi bir şekilde çok fazla ibadet etmek ve bütün benliğiyle ona yönelmesi anlamına gelir. Topluma gereğinden fazla karışmak ve insanlarla çok fazla içli dışlı olmak, ruhi ve zihni bozukluğa ve yine günah işlemeye sebep olur. Yine halk içinde bulunmak iradeyi zayıflatır, hırsı ziyadeleştirir. Genel olarak uzlet kişinin kendini ibadete vermek, tefekkür etmek, günahtan uzak durmak, fitne ve fesada bulaşmamak, toplumdan gelen kötülüklerden ve sıkıntılardan kurtulmak amacıyla uzlet tercih edilmiştir. Bütün bunlardan dolayı sufiler, ahiret düşüncesine göre yaşam sürmeyi sağlayacağı ve insanın gönlünü Allah'a yakınlaştıracağı düşüncesiyle uzlet yöntemine önem vermişlerdir (Gazzâlî, 1939, 221-243; el- Mekki, 1999, 195; Uludağ, 2013, 258).

Tasavvufî eğitimde, uzlet yönteminin çok farklı uygulanış biçimleri bulunmaktadır. Her hangi bir şekilde ibadet etmek için inzivaya çekilmek, dar ve karanlık halvethanelerde çile çekmek, derin tefekkür yoluyla zihin ve gönül safiyetini ulaşmak için yalnızlığı tercih etmek gibi uzlet yöntemini uygulamanın pek çok yolu vardır. Ayrıca uzletin aşırılığa kaçılarak hayatın bütününü dağlarda ve virane yerlerde geçirilme biçimi de vardır (Tusi, 1960, 527; Uludağ, 2013, 258).

Tasavvufi eğitimde sosyal izolasyon (uzlet) yöntemiyle kişi Allah'a yakınlığı kazanmak amacıyla nefsini ve benliğini, ıslah edip, terbiye ederek eğitmiş olur. Bunun kişinin zihin ve gönül dünyasını ektisi altına alabilecek olan, maddi ve manevi süreçlerden ve etkilerinden uzaklaşmak için yöntem olarak uzletin

benimsendiği görülmektedir.

7- Yalnız Kalma (Çile) Yöntemi

Yalnız kalma (çile), kişinin nefsani arzularından arınmak ve ruhi saflığa ulaşmak için belli bir dönem uygulanan bir tasavvufi eğitim yöntemi veya tekniğidir. Çile kavramı yerine Arapça kırk anlamına gelen erbain ve halvet kavramları da tasavvuf tarikatlarında kullanılmaktadır. Sufi dervişin, dünyevi uğraşlardan ve halktan kendini izole etmesi biçiminde gerçekleşen halvet, uzlet ve inzivaya da çile denildiği görülmektedir. Çilenin başka birçok uygulama biçimi bulunmaktadır (Eraydın, 2013, 316-317).

Tasavvufi gruplarda yalnız kalmanın (çilenin) genellikle iki türlü gerçekleştirilmektedir. Biri belli bir zaman diliminde uygulanır, diğeri ise muayyen bir zamanla sınırlı değildir. Belirli bir sürede ve düzende olan yalnız kalma (çile) tekniği, tasavvuf eğitimini kabul eden bireyin genelde çilehane veya halvethane denilen küçük bir odacıkta diğer bir isimle hücrede ya da tenha bir yerde yalnız başına kırk gün kalarak gerçekleştirilir (Demirci, 2004, 45; Cebecioğlu, 2004, 202-203). Bu arada Mevlevilerin bin bir günlük ve hizmetle geçen tasavvufi yöntemine de çile denilmektedir. Bu dönem boyunca kişi, dilini, zihnini ve bedenini kontrol edici süreçlerle az yiyip içip ve uyuyarak, ibadet, zikir ve tefekkürle zamanı değerlendirir (Demirci, 2007, 107-108). Tasavvufun ilk dönemlerinden itibaren belli kurallara bağlanmış bir geleneğe dönüşen kırk günlük yalnız kalma (çile) süresince şeyh, mürdin rüyalarını yorumlar ve düşüncelerini izah eder, bu yolla bilinç ve bilinç dışı iç âleminin hareketlerini takip eder (Schimmel, 2012, 120).

Gazzali muayyen bir mekânda ve bir mürşidin kontrolünde gerçekleştirilen çileyi şu şekilde anlatır: "Sâlik, dış dünyaya ait bilgilerin göz ve kulak gibi duyu organlarından zihne gelmesini önlemek için tek başına karanlık bir odaya girer. Böyle bir yer bulamazsa bir örtüyle başını örterek dış dünya ile olan temasını keser. O zaman Hakk'ın hitabını işitir ve ilâhî tecellileri temaşa eder" (Gazzâlî, 1939, 221-243). Uludağ'ın (2013, 386-387) ifadeleriyle, "bu tür halvetin gayesi ruhu arındırmak suretiyle mârifet ve keşfe hazırlanmaktır. Gazzâlî, halvete ve inzivaya çekilmenin faydalarını anlatırken bu durumda insanın daha çok ve daha ihlâslı ibadet edeceğini, riya, gıybet ve yalan gibi günahlardan korunabileceğini, fitne ve fesattan uzak kalabileceğini, halkın eza ve cefasından kurtulabileceğini, halktan bir beklentisinin olmayacağını söylemiş" olmaktadır.

Tasavvuf eğitiminde yalnız kalma (çile) yöntem ve teknikleriyle, kırk günlük muayyen bir zaman diliminde veya belirli olmayan bir sürede, küçük bir mekânda veya tenha mahallerde yalnız kalarak fizyolojik ve psikolojik süreçlerden geçerek kendini manen kontrol etmeyi öğrenmesi, ruhi olgunluğa ulaşması ve sezgisel bilgileri elde etmesi sağlanmaya çalışılır.

8- Yolculuk (Seyahat / Sefer) Yöntemi

Tasavvufi eğitimde, müridin nefsini eğitmek ve Allah'a vasıl olmak için yapmış olduğu maddi ve manevi yolculuğa seyahat/sefer denilir. Yolculuğa (seyahat/ sefere) çıkmanın salih ve örnek kişileri, yakın akrabayı, kutsal yerleri ziyaret etmek, eğitim-öğretim görmek, nefsi eğitmek, şan ve şöhretten uzaklaşıp yabancı yerde yaşamak, fitne-fesadın zararlı etkilerinden uzak durmak, hicret etmek gibi nedenleri bulunmaktadır. Kimi tasavvufi zümreler, yolculuk (seyahat/sefer) bir eğitim yöntemi olarak kullanmışlardır. Yolculuk (seyahat/sefer) sürecinde karşılaşılan bir takım zorluklara katlanarak ve yaşanabilecek bazı tecrübeleri elde ederek bir insanın eğitilmesi hedeflenir. Tasavvufi geleneğin ortaya çıktığı ilk dönemlerde, tasavvuf ehli, nefislerini zorluklarla deneyip eğitmek, yoğun bir şekilde tevekkül duygu ve düşüncesini yaşamak ve ettiklerinden ibret alıp ders çıkarmak maksadıyla yolculuğa (seyahate/sefere) çıkmıştır. Hatta bu insanlar yurtlarını ve ailelerini geride bırakıp bir memleketten diğerine uzun yolculuklara çıktıkları için seyyahlar (seyyâhîn/sâihûn) şeklinde anılıp isimlendirilmişlerdir (Kelabazi, 1986, 21; Uludağ, 2009, 298-299).

Yolculuğu (sefere) çıkmayı bir eğitim metodu olarak benimseyen sufiler (Kuşeyri, 1989, 604), tasavvufî eğitim aşamalarında uygulanan yöntem ve tekniklerle belli seviyeye gelmeye çalışırlar. Buna rağmen hala müşahede denilen seviyeye ulaşamayan dervişin manevi olarak keşf ehli olabilmesi ve ruhi yolculuğun arzulanan biçimde nihayete ermesi için seyahat/seferden yararlanılmasının lüzumunu ifade ederler (Tatçı, 2008, 124-125). Sefer yani yolculuk vasıtasıyla kişi, yokluğa ve aza kanaat etmeyi, zevk veren alışkanlıklarını terk etmeyi öğrenerek nefsini manevi açıdan terbiye ederek ruhen Allah'a yakınlaşır (Kuşeyrî, 1999, 379).

Yolculuk (sefer/seyehat) yönteminin farklı biçimlerde uygulandığı ve bunların da kendilerine özgü kurallarının olduğu görülmektedir. Tasavvufi eğitimde, yolculuk yönteminin gerçekleştirilmesi için uyulması gereken bu kurallara riayet edilmediği takdirde amaçlanan sonuçlara ulaşılamayacağı üzerinde durulur. "Sefere çıkan kimselerin anne, baba ve üstatlarının iznini almaları, geçindirmek zorunda bulundukları aile fertlerinin nafakalarını temin edip Allah'a tevekkül etmeleri, boy abdesti alarak yola

çıktıktan sonra yolculuk esnasında da abdestli olmaları, en az üç kişiden oluşan bir arkadaş grubu ile yolculuk etmeleri, içlerinden birini başkan seçip ona uymaları, yanlarında seccade, ibrik, matara, bıçak, iğne iplik, asâ, misvak, tarak, makas, ayna bulundurmaları, arkadaşlarına ve başkalarına yük olmamaları, ziyarete gittikleri kimseleri rahatsız etmemeleri, hiç kimseden bir beklenti içinde bulunmamaları, evrâd ve ibadetlerini aksatmamaları gerekmektedir. Zâhirî ve bâtınî kurallarına riayet edilmeden yapılan seferlerden hiçbir fayda ve feyiz elde edilemeyeceği belirtilmiştir" (Uludağ, 2009, 299).

Günümüzde kendine özgü tebliğ çalışmaları bağlamında sistemli bir şekilde yolculuk yöntemini uygulayan dini zümrelerin başında Cemâat-i Tebliğ gelmektedir. Bu yapının, bu yöntemi gerçekleştirme biçimden bahsetmek konunun anlaşılması bakımından yerinde olacaktır. Cemaat üyeleri eğitimden geçirilerek bir tebliğ grubunda vazife alır. Kişi tebliğde bulunmak üzere zamanından, parasından ve rahatından fedakârlık ederek, kapı kapı, şehir şehir, ülke ülke yolculuk (seyahat) eder. Grup üyeleri, dini bilgisi daha çok olanı muallim, yöneticilik yeteneği olanı da emir tayin eder. Namaz ve zikir için camide bir araya gelindikten sonra temiz ve ciddi bir görünümle dışarı çıkıp davranışlarına çok dikkat ederek tebliğde bulunurlar. Tebliğ amacıyla diyar diyar gezilerek gerçekleştirilen bu yolculuk esnasında kendini eğitir, manevi ve sosyal pek çok tecrübe kazanarak yetişir (Ahsan, 1993, 294).

Tasavvufi eğitimde, seyahat/sefer yönteminin çok farklı şekillerde ve amaçlar için uygulandığı görülmektedir. Bunların her biri kişiyi ruhen ve ahlaken olgunlaştırmakta, Allah'ın rızasını kazanmaya matuf davranışlara sevk etmektedir. Kişi zihnen ve ruhen, dini ve ahlaki açıdan daha duyarlı ve hassas hale gelip davranışlarına da etki edecek biçimde manen nefsini eğitmektedir. Her halükarda yol veya yolda olmak pek şeyi insana öğretir ve tecrübe ettirir. Tasavvufî eğitim yöntemi olarak sefer/seyahat, modern eğitimdeki gezi gözlem yöntemini anımsatsa da büyük oranda tasavvufî özgü bir yöntem olarak değerlendirilebilir.

Sonuç

Tasavvufî anlayış, tarikat ve tekke vasıtasıyla da kurumsallaşarak dini-ahlaki ve tasavvufi öğretiler ve değerler doğrultusunda Müslüman toplumları etkileyen önemli İslamî geleneklerin başında gelmektedir. Tasavvufî geleneğe mensup olan kişiler, tasavvufi tecrübe sonucu oluşan dinî düşünüş ve yaşayışları doğrultusunda he zaman eğitim-öğretim faaliyetleri içerisinde olagelmişlerdir. Bu eğitim faaliyetlerini geleneğin ismine uygun olarak tasavvufî eğitim olarak isimlendirmek mümkündür.

Kendine has pek çok özelliği olan tasavvufî eğitim, kişiyi olumsuz yönde etkileyen beşeri arzuları kontrol altına alarak olumlu duygu, düşünce ve davranışları yönlendirmeyi hedeflemektedir. Aynı zamanda tasavvufî eğitimde her türlü olumsuz tutum ve eylemin kaynağı kabul edilen nefsin, menfi tesirlerinden zihni, kalbi ve ruhu arındırmak, berraklaştırmak ve ilahi hakikate ulaşmak amaçlanmaktadır. Bu kapsamda belirlenen amaç ve hedefleri gerçekleştirmek için her biri kendine özgü pek çok özel eğitim yöntem veya tekniği uygulanmaktadır.

Tasavvufi eğitimde, genel eğitimde anlatım yöntemine benzeyen ancak umumiyetle tek yönlü iletişimin ve mutlak itaatin söz konu olduğu sohbet yöntemi tüm tarikatlarda uygulanmaktadır. Tasavvuf eğitiminde hizmet yöntemiyle başkalarına hizmet ettirilerek kişinin kibir duygusundan arındırılıp, alçak gönüllülük erdemini kazanması ve bazı adabı muaşeret kurallarını öğrenmesi hedeflenir. Allah'ı zikretmek, tasavvuf eğitiminde daha sistemli, düzenli ve kurallı hale getirilerek, kişinin iç ve dış tutum ve davranışları üzerinde olumlu etkiler oluşturmaya yönelik bir eğitim yöntemine dönüştürülmüştür. Birçok dini gelenekte müzik farklı amaçlarla kullanıldığı bilinmektedir. İslam geleneği kapsamında tasavvufi anlayışta musikiye ayrı bir önem atfedilmiş dini-ahlaki ve tasavvufi temaların dolaylı öğretilmesinde ve ruha huzur veren özelliğiyle tasavvufi eğitimde bir yöntem olarak değerlendirilmiştir.

Tasavvufi anlayışta, tüm kötülüklerin kaynağı kabul edilen, nefsi eğitmek amacıyla bedeni ihtiyaçları kısıtlama (rizayet) yöntem veya teknikleriyle yeme, uyuma ve konuşma konularında kişiler disipline edilmeye çalışılmıştır. Toplumun insanı sevk edebileceği inanılan olumsuz ektilerinden uzaklaşmak ve manevi bir eğitimi gerçekleştirmek için sosyal izolasyon (uzlet) uygulamalı bir yöntem olarak kullanılmıştır. Tasavvufi bir rehberin denetiminde uygulanan belli bir müddet yalnız kalma (çile) yöntemiyle kişi, kırk günlük muayyen bir zaman diliminde, hücre denilen küçük bir mekânda yalnız başına bedeni ve zihni süreçlerden geçirilerek manevi olgunluğa ulaştırılır. Yalnız kalma yönteminin belirli bir zamanla ve mekânla sınırlı olmayan uygulama tekniğini de bulunmaktadır. Yolun veya yolda olmanın insana öğretici yönleri bulunmaktadır. Günümüzde modern eğitimde kullanılan gezi-gözlem yöntemini benzeyen yolculuk (seyahat/sefer) yöntemi, dini-ahlaki ve tasavvufi pek çok amacı gerçekleştirmek üzere uygulanan bir yöntem olarak dikkat çekmektedir.

Tasavvuf eğitimine özgü bu yöntemlerin bir kısmının uygulanabilirliği elbette tartışılabilir. Ancak günümüz insanın farklı arayışlara girdiği bilinen bir gerçektir. Bu bakımdan tasavvuf eğitiminin sunabileceği eğitimsel zeminden yararlanılabilir. Tasavvufî eğitimde özel olarak uygulanan bu yöntemler, geliştirilerek ve güncelleştirilerek destekleyici eğitim süreçleri olarak değerlendirilebilir.

KAYNAKÇA

Ahsan, M. Manazır (1993). Cemâat-i Tebliğ. *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. (c. 7, ss. 293-294), İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.
Akot, Bülent (2014). Tasavvufî İrşad Metodu Olarak Sohbetin Fonksiyonu. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi / The Journal of International Social Research,* C. 7, S. 31. s. 30-39.
Ammon, Shiloah (2005). Music: Music and Religion in theMiddle East. *Encyclopedia of Religions (ER)*, (c. 9, ss. 6275-6278), Detroit-New York: Thomson& Gale.
Azamat, Nihat (2001). Kadiriyye. *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*.(c. 24, ss. 131-136). İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.
Batuk, Cengiz (2013). Din ve Müzik: Dinler Tarihi Bağlamında Din-Müzik İlişkisine Genel Bir Bakış Denemesi. *Ondokuz Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi,* S. 35, s. 45-70.
Bayraklı, Bayraktar (2002). *İslam'da Eğitim*. İstanbul: Yayınevi Yok.
Can, Halil (2003). Tasavvuf Musikisi, *Tasavvuf Kitabı*. Haz. Cemil Çiftçi, İstanbul: Kitabevi.
Cebecioğlu, Ethem (2004). *Tasavvuf Terimleri ve Deyimleri Sözlüğü*. İstanbul: Rehber Yayınevi.
Cengizhan, Sibel (2015). Öğretim Yöntemleri. *Öğretim İlke ve Yöntemleri,* Yanpar Yelken, T. (Edit). (s. 224-230).Ankara: Anı Yayıncılık.
Demir, Arif (2010). İslam Tasavvuf Kültüründe Mûsiki Âdâbı. *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, C. 51, S. 2, s. 367-388.
Demirci, Mehmet (2007). Bir Eğitim Aracı Olarak Mevlevî Çilesi. *Marife Dergisi,* C. 7, S. 3, s. 105-122.
Demirci, Mehmet Demirci (2004) *Sorularla Tasavvuf ve Tarikatla.* İstanbul: Damla Yayınevi.
Demirdaş Öncel (2011). Riyazet Eğitimi İle Gerçekleşen Manevî Olgunluk. *Din Bilimleri Akademik Araştırmalar Dergisi,* C. 11, S. 1, s. 79-90.
Demirel, Özcan (2012). *Öğretim İlke ve Yöntemleri Öğretme Sanatı.* Ankara: Akademi Yayınları.
Doğan, Recai (2015). Yaygın Din Eğitiminin Neliği. *Din Eğitimi,* Doğan, R. ve Ege, R. (Ed.). (s. 237-252). Ankara: Grafik Yayınları.
el-İsfahânî, Râgıb (?). *Müfredât-ü elfâzi'l-kuran*. https://www.islamland.com/uploads/books/Book_Quran_Mofradat_AlAsfahani1.pdf adresinden 10.08.2020 tarihinde alınmıştır.Eraydın, Selçuk (1993). Çile. *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. (c. 8, ss. 315-316). İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.
Erciyeş, Gülnur (2013). Öğretim yöntemleri ve teknikleri. *Öğretim İlke ve Yöntemleri.* Tan. Ş. (Edit.) (s. 259-366). Ankara: Pegem Akademi.
Gazâlî, Ebû Hâmid Muhammed (1968). *İhyâ-u ulûmi'd-Dîn,* Kahire: Tarih yok.
Göktaş, Vahit (2011). Tasavvufi Terbiye'nin Günümüz Din Eğitim-Öğretimine Sunabileceği İmkânlar. *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi,* C. 52, S. 2, s. 137-155.
Gözütok, Şakir (1992). *Bir Din Eğitimi Disiplini Olarak Tasavvuf.* Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya.
Gözütok Şakir (2012). *Sufi Pedagojisi- Tasavvufta Şahsiyet Terbiyesi*. İstanbul: Nesil Yayınları.
Gözütok, Şakir (2001). Tasavvufi Eğitimde Bilginin Elde Edilmesi. *Tasavvuf İlmi ve Akademik Araştırmalar Dergisi,* s. 91-103.
Gündüz, Şinasi (2012). Uzlet, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi,* (c. 42, ss. 255-256). İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.
Güven, Bülent (2013). Öğretim İlke ve Yöntemleriyle İlgili Temel Kavramlar. *Öğretim İlke ve Yöntemleri,* Tan, Ş. (Edit). (s. 2-37). Ankara: Pegem Akademi Yayınları.
Hökelekli, Hayati (1992). *Din Psikolojisi*. Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.
Kara, Mustafa (2008). Tekke Eğitimi ve Literatürü. *Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi,* C. 6, S. 12, s. 107-138.
Kara, Mustafa (2013). *Tasavvuf ve Tarikatlar Tarihi*. İstanbul: Dergâh Yayınları.
Kelabazi, Ebu Bekr Muhammed b. El- Buhari (1986). *et-Taarruf li-mezhebi ehli't-tasavvuf.* Beyrut: Yayın evi yok.
Kuşeyrî, Abdulkerim (1999). *Tasavvuf İlmine Dair Kuşeyrî Risâlesi*. Haz. Süleyman Uludağ, İstanbul: Dergâh Yayınları.
Kuşeyri, Abdulkerim b. Havazin (1989). *er-Risale fi't-tasavvuf,* Kahire: Metabiumuessesetudari'l-şab.
Küçük, Hülya (2015). *Ana Hatlarıyla Tasavvuf Tarihine Giriş*. İstanbul: Ensar Yayınları.
Küçük, Sezai (2010). Mevlevîlerde Manevi Eğitimi. *Âsitâne Mevlevî Kültür Dergisi*, C. 1, S. 9, s. 26-34.
Mekki, Ebu Talip (1999). *Kütü'l-Kulûb Kalplerin Azığı*. Çev. Muharrem Tan. İstanbul: İz Yayınları.
Nicholson, Raynold A. (2014). *İslâm Sûfileri (TheMystics Of Islam)*. Çev.: Kemal Işık ve diğerleri, İstanbul: Büyüyenay Yayınları.
Öngören, Reşat (2010). Osmanlılar Döneminde Sema ve Devran Tartışmaları. *Tasavvuf İlmi ve Akademik Araştırmalar Dergisi,* C. 11, S. 25, s. 123-133.
Öngören, Reşat (2011). Tarikat. *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi,* (c. 40, ss. 95-105), İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.
Öngören, Reşat (2013). Zikir. *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi,* (c. 44, ss. 409-112), İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.
Özcan, Nuri (1994). Dinî Mûsıkî. *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi,* (c. 9, ss. 359-360), İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.
Özcan, Nuri (2011). Tekke Musikisi. *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, (c. 40, ss. 384-385), İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.
Salih, Aidin (2010). *Gerçek Tıp*. Konya: Komen Eğitim Elektronik Turizm Sanayi ve Ticaret Ltd. Şti.
Schimmel, Annamaria (2012). *İslam'ın Mistik Boyutları*. İstanbul: Kabalcı Yayınevi.
Süleyman, Uludağ (1999). *Tasavvuf Terimleri ve Deyimleri Sözlüğü*. İstanbul: Marifet Yayınları.
Tâhirülmevlevî (1973). *Edebiyat Lügat*. (Nşr. Kemal Edip Kürkçüoğlu), İstanbul: Enderun Kitapevi.
Tanrıkorur, Ş. Barihüda (2004). Mevleviyye. Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, (c. 29, ss. 468-475), İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.
Tatçı, Mustafa (2008). *Aşk Bir Güneşe Benzer-Yunus Emre Yorumları*. İstanbul: H Yayınları.
Tirmizi, İmamü'l-Hafız Ebi İsa Muhammed Bin İsa (1998). Ebvâbü'd-Deâvât. *Camiü'l- Kebîr III,* Beyrut: Daru'l-Ğurabi'l-İslamî.
Topbaş, Osman N. (2013). *Nebevî Bir Eğitim Metodu: Sohbet ve Adabı*. İstanbul: Erkam Yayınları.
Tosun, Necdet (2006). Nakşibendiyye. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi,* (c. 2006, ss. 342-343), İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.
Tusi, Ebu Nasr Serrac (1960). *el-Lum' fi't-tasavvuf*. Mısır: Daru'l-Kütubu'l-Hadis.

Türer, Osman (2005). Bir Eğitim Müessesesi Olarak Tasavvuf. *İslâm'da Aile ve Çocuk Terbiyesi I,* Edit.: İbrahim Canan, (s. 286-292). İstanbul: Ensar Neşriyat.
Uludağ, Süleyman (1992). *İslâm Açısından Musikî ve Semâ.* Bursa: Dergâh Yayınları.
Uludağ, Süleyman (1994). *İslam Düşüncesinin Yapısı*. İstanbul: Dergâh Yayınları.
Uludağ, Süleyman (2009). Sefer. *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi.* (c. 36, ss. 298-299). İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.
Uludağ, Süleyman (2009). Sohbet. *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi.* (c. 37, ss. 350-351). İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.
Uludağ, Süleyman (2012). Uzlet. *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi.* (c. 42, ss. 256-258). İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.
Uludağ, Süleyman (2013). Halvet. *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi.* (c. 15, ss. 386-387). İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.
Uygun, Mehmet (2013). Zikir. *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi,* (c. 44, ss. 412-413). İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.
Uygun, Mustafa Nuri (2014). Tasavvuf Musikisinden İki Salat. *Tasavvuf Dergisi*. C. 15, S. 33, s. 123-128.
Uzun, Mustafa İsmet (2000). İlahi. *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi.* (c. 22, ss. 64-68). İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.
Ülgener, Sabri F. (2006). *İktisadi Çözülmenin Ahlâk ve Zihniyet Dünyası*. İstanbul: Derin Yayınları.
Yılmaz, Hasan Kamil (2000). *Anahatlarıyla Tasavvuf ve Tarikatlar*. İstanbul: Ensar Neşriyat.
Yorulmaz, Bilal (26-27 Nisan 2012). Bir Din Eğitimi Aracı Olarak Dini Müziğin Kullanımı. *Din ve Müzik Sempozyumu,* https://www.researchgate.net/publication/284157284_Bir_Din_Egitimi_Araci_Olarak_Dini_Muzigin_Kullanimi adresinden 27 Mart 2020 tarihinde alınmıştır.
Zengin, Zeki Salih (2015*). İslam Din Eğitiminin Tarihsel Gelişimi: İslam'da Eğitimi ve Öğretim. Din Eğitimi.* Edit.: Doğan, R. ve Ege, R. (s. 17-37), Ankara: Grafik Yayınları.